

A magyar unitárius egyház alkotmányának jogtörténeti kifejlődése.

III. Korszak.

1778—1850.

a) A consistoriumok.

Az 1778. évben Szentábrahámon tartott zsinat, — amelynek előzményeiről levéltári anyaggal nem rendelkezem — ekként határozott:

1. A méltóságos főcurator urnak kötelessége leszen mind a Generale Consistoriumban Kolozsváron, mind a Zsinatokban személyesen megjelenni, vagy in casu legalis absentia personalisat denominálni.

Az 1796. évi kaáli zsinat pedig még közelebről fogja meg a kérdést és rendeli:

1. Hogy ennek utánna a Generale vagyis Főconsistoriumban két előkelő alatt: t. i. egy *külső* rendből való u. m. Főcurator és *belső* rendből való u. m.: a superintendens, avagy püspök praesidiumok alatt folytattassanak akármely névvel nevezendő, vallásunkhoz valami befolyással levő tárgyak. . . .

2. A Repraesentativum Consistorium, vagy annak elülölője, ki *ezután* is a superintendens leszen, legyenek kötelesek ennek utánna is..... Főcurator ural..... cointelligenter lenni.....

E rendelkezések szerint az elnökség a Főconsistoriumban már a paritásos rendezésen nyugszik.

A világiak irányító szerepe a Repraesentativum Consistoriumban is előtérbe lépven, a Képviselő Tanács világi elnöksége is elmaradhatatlan volt.

A világi elemnek a Generale Consistoriumban és az állandó ügyvezetést intéző Repraesentativum Consistoriumban való térfoglalása ebben a korszakban a papi elem háttérbe szorítását vonta maga után. Az előző korszakban (1718—1778) a világi elem

A magyar unitárius egyház alkotmányának jogtörténeti kifejlődése.

küzdött a *paritásos* befolyás biztosításáért, a most tárgyalt korszakban már a világi elem túlsúlya érezhető a Repraesentativum Consistoriumban is.

A szentábrahámi zsinat (1778) határozata szerint (3 pont): A méltóságos főcurator ur Marosvásárhelyt méltóságos Horváth Miklós urral tartson mindenkor Consistoriumot *azokkal*, akiket tetszik convocálni a publicumok igazgatása végett.¹

A mi jogtörténetünknek ez az ugynevezett: marosvásárhelyi Consistorium némi átmeneti árnyalódást adott — épügy, mint a II. korszakban az: Ecclesiastico-Politicum Consistorium.

A Kolozsvárt székelő Repraesentativum Consistoriummal szemben az 1778. évi zsinat ekként rendelkezett:

„Ezen marosvásárhelyi consistorium fogja revideálni a T. superintendens urunkhoz a felséges királyi Guberniumból küldendő commissiokra a kolozsvári repraesentivum consistorium által elkészült feleleteket és opiniokat, ahová per scholares cursus tartozzanak is elküldeni, ha sietős léssen; ha pedig a Synodust, vagy Generale Consistoriumot bevárhatni, cum ex operatis conceptis et opiniane, akkor T. Superintendens urunk pro concertatione reprezentálja.

Mikó a marosvásárhelyi Consistoriumra megjegyzi: . . . ám-bár jó célból volt felállítva, még se lehet egyébnek tekinteni kinövésnél, azért szokáson kívül is kezdett menni! . . .

A hatalmi erők eme játékából alkotmányjogilag az váltódott ki, hogy a kettős elnökség a Repraesentativum Consistoriumban is (1820—1837.) valóra vált.²

¹ Ekkor a főgondnok P. Horváth Ferencz (1778—1804.) Az unitárius birtokosság ezidőtájt Marosvásárhely környékén volt túlsúlyban. A zsinat-consistorialis rendszer folyamánként az önkiegyesítés korlátlan és szokatlan érvényesülése volt. A rendi szervezet korában a szellemi és vagyoni túlsúly a papokkal szemben a hivataloskodó nemeseknél és patronusoknál lévén, a reformatio szervezeti elvei dacára az önkiegyesítés rendszere a való helyzettel nem állott ellentétben. Az egyházmentő nagy munkát a vagyonos nemesség oldotta meg s ezért a befolyását biztosítani is kívánta.

Ma a helyzet megváltozott, de azért nyomatékosan hangsúlyozom, hogy a politikai formáknak az egyházi szervezetekre való erőszakolása: téves irányzat volt és téves irányzat marad minden időkre.

² Ez a kialakulás jól megjegyzendő, mert a ref. egyházban ekkor még a papi elem és világi elem külön tanácskoznak.

Az 1872. évi szervezet szerint az egyházkerületi közgyűlés elnöke: a világi főgondnok vagy helyettese.

A magyar unitárius egyház alkotmányának jogtörténeti kifejlődése.

A részletek mellőzésével a kolozsvári főtanács 1837. évi február hó 8-iki jegyzőkönyvnek 20. pontját idézem: „Két elnöke lévén rendszerint mind a Fő, mind a Repraesentativum Consistoriumnak u. m. stb.

A világi elem előtérbe nyomulása a zsinati és főtanácsi ülések tagjainál is mind jobban és jobban kidomborodik.

A Főtanács önkiegyesítésének módja szempontjából az 1793. évi jegyzőkönyv tájékoztat. Eszerint „a consistorságra candidatio tétetik s a candidatusok közül történik szózatolás által a választás.” Az 1796. évi jegyzőkönyv szerint az önkiegyesítést a zsinat és a főtanács végezte a külső rendből önként megjelenő nemesi embereken kívül a *nem nemesi* és nemesi rendből „avégre kiválasztandó értelmesebb férfiak közül”.

Ez a rendelkezés az 1848. év előtti rendi alkotmány korszakában a democraticus irányzat szempontjából különös figyelmet érdemlő körülmény, jóllehet a nagyrészen székelyföldi s ekként kiváltságos területen fekvő egyházközségi életünk szempontjából nagy akadályba nem ütközött. Egyházunk demokratikus szelleme tényekben nyilvánult.¹

A marosvásárhelyi és kolozsvári ügy-intéző Consistoriumok hatásköri harca tekintetében a jogtörténeti hatóerő egyenes vonalúságát hangsúlyozza 1796-ban a kaáli zsinaton a tiszteletes praeses úr (püspök), amidőn ezeket mondja: . . . sajnálattal értette volna másoktól s maga is fájlván szemlélné némely jeleit, miként kívánnák némely hitbéli atyánkfiai az emberi emlékezetet feljül haladó üdöktől fogva vallásunk ügyes-bajos dolgainak a közjóra való igazgatására dicséretes eleinktől rendeltetett Generale vagyis Főconsistoriumunktól és ugynevezett Repraesentativum Consistoriumunktól, *mely amattól függ*, magokat külön választani és egy ugynevezett „Seculare Supremum Consistorium”-ot,² *csupán* külső rendből való személyekből állítani, mely az ugynevezett *seculare objectumokat* külön tractálja, azokról külön határozon, végezzen, holott minden, vallásunkat akármely kitsin pontban illető dolgok eddigelé mindenkoron *külső* és *belső* rendből való személyekből álló consistorialis gyűléseken egybevetett érte-

¹ Az 1775. évi torockószentgyörgyi szinat elrendelte, hogy Derzsen két kurátor tétessék haladék nélkül: egyik *a parte libertinorum*, másik jobbagiorum.

² Ez ráutalás a reformátusoknál tényleg külön üléselő és határozó Ecclesiastico-Politicum consistoriumra.

lemmel s akarattal traktáltattak, folytattattak és *együtt* igazítottak szembelünő haszonnal, . . .¹

A további részletezést — jogtörténeti szempontból — mellőzhetem, mert a lényeg a püspök nyilatkozatából szabatosan tör előre: a *külső* és *belső* rend *együttes* tanácskozása és határozása.

b) Az egyházkörök.

A körí közgyűlések alkotmányos összeállításánál e korszakban sem lehet sem a presbiteri rendszer, sem a képviseleti rendszer kifejezett alkalmazását felismerni.

Az egyházköri közgyűlési szervezet e korszak elején még mindig a papok, kántortanítók és nemesek egyházköri közgyűlése volt a *nép* képviseleti vagy az *egyházközségek* presbiteri rendszerű képvisellete nélkül.

A levéltári anyag rendszeres feldolgozása nélkül azt nem lehet pontosan megállapítani, hogy az egyházköri közgyűlés, mint egyházkormányzati terület, mely években miként fejlődött, azonban a tények azt igazolják, hogy e korszak vége felé (1778—1850) már az egyházközségek gondnokai is a körí közgyűlés tagjai. Ez már az egyházközségek választása folytán kijelölt személy, aki az egyházközségi hívek képviselőjének is tekinthető.

A jellegzetes az, hogy egyházunkban a presbiteri elv, vagy a presbyteri rendszer a legkönnyebben és minden veszély nélkül a legkorábban és legteljesebben a körí közgyűlésben lett volna megvalósítható s ennek dacára a körí közgyűlés fejlődött a leglassabban egyházalkotmányunk nagy feladatok megvalósítására hivatott szervévé.²

Nem hagyom azonban figyelmen kívül, hogy minden imperium nyomása a legrettenetesebben a vidékre nehezedik reá.

¹ E gondolatok világosan állítják előnkbe, hogy egyházunkban a világi elem a Consistoriumban és a synaton a papi elemmel *együtt* tanácskozott és határozott, nem mint az erdélyi református egyházban.

Ez a püspöki felszólalás nyilvánvalóvá teszi, hogy a Generale Consistorium és Synodale Consistorium rendszeres működése mellett a református 1709 és 1713 évi szebeni szervezet szóhangzatának megfelelően 1729-ben megszervezett „Ecclesiastico-Politicum Consistorium” rendszeresen nem működött és jelentősége abban ismerhető föl, hogy a megelőzőleg tisztán papi jellegű egyházi testületeket vegyes jellegű (papi és világi) testületekké formálta át.

² A consistoriális egyházigazgatás folyamánként a püspök az eszeresen át érvényesítette hatalmát.

A magyar unitárius egyház alkotmányának jogtörténeti kifejlődése.

A vidéki életet megköti és mintegy mozdulatlanságra kényszeríti. Amíg a szabadabb szellemet a főbb testületekben veszélytelenül lehet hangoztatni és a szabadabb irányzatot kisebb kockázattal lehet bevágni, addig vidéken a hivatalos nyomás egyéneket és családokat tesz tönkre sokszor egész ártatlan, kicsiny jelentőségű nyilatkozatért, vagy önmagától adódó megmozdulásért.

Az erdélyi protestáns egyházak a XVII. végétől és XVIII. századon át nehéz megpróbáltatásokat állottak ki s e közben az unitárius egyház nem egyszer a lét és nem lét kérdése előtt állott, azonban a Dávid Ferencz egyistenhitét a világiakban szegény és sok szenvedést kiállott unitárius papság lelki emelkedettséggel és apostoli alázatossággal mentette át a szabadabb szellemű újabb korszakba és az önzetlen, áldozatkész unitárius vagyonos emberek a regulák csekély figyelemre méltatásával igyekeztek az állammal szemben az ügyek vitelére alkalmas egyházi testületeket megszervezni és a lehetőségek között működtetni.

Erről a korszakról elmondhatom, hogy nem az írott jogszabályokban, hanem az unitárius emberek nemes fellángolásában és az *egyazon célra törekvő harmonikus munkájában, találhatjuk meg a legszebb rendet biztosító unitárius egyházi szellemet.*

c) A presbiteriumok.

Az enciklopedisták tevékenysége a polgári politikai szabadság szempontjából a nyugateurópai kultúra keretében korszakos eredmény volt. A szabadságszellem a különböző országokban a legkülönbözőbb formákban nyilvánult meg. Én Magyarországon a protestáns egyházakban megnyilatkozó szabadabb szellemet is ez általános hatású jelenségre vezetem vissza.

A francia szabadságszellem hatása alatt a presbiteriumok alakulása közkívánságra érlelődött, azonban gyakorlatilag csak az 1848. évi politikai átalakulás hozta meg, hogy a protestáns egyházak egyházalkotmányaikban rendszerbelileg valóra válthatták, amit a reformáció elvi alapul hirdetett: a presbiteriális rendszert.

Az unitárius egyházban 1785-ben jött létre a presbiteriumok, vagy az előző korbeli megjelöléssel: a domesticum consistoriumok megszervezésére vonatkozó egyházi törvény ily címen:

A magyar unitárius egyház alkotmányának jogtörténelmi kifejlődése.

A Domesticum Consistoriumról, vagy Választott Személyek Felállításáról s azok Hivataláról, annak módjáról:

Mind a mostani 1785. esztendőben jött, mind ezután is lejendő királyi rendelkezéseknek, mind az ecclesia akármilyen névvel nevezendő közönséges dolgainak jobb renddel és tsendesebben való igazítására és az eddigi ecclesia gyűléseiben többire mindenkor esett veszekedéseknek eltávoztatására választassanak ecclesiái különös, vagy Házi Consistoriumul bizonyos jó lelkü-ismeretű értelmes személyek eszerint:

1-mo: Egy familiából candidaltassanak két-két személyek, kik vénebbek és értelmesebbek és azok közül, akit az ecclesia választ, az bé eskettessék, míg 7, vagy 9, vagy 11 etc. léssen, az ecclesiák mivolta szerint.

2-do: Ha valamelyik kihál, az helyett a *Consistorium választson* vagy azon, vagy (ha abban nem lenne) más familiából, ismét alkalmas személyt.

3-tió: A dekány és T. pap is a Consistoriumban, midőn közönséges dolgok agítaltatnak, mindenkoron jelen legyen; de kivált a dekány, ha a consistorok közül való nem lévén, csak akkor voxollyon, mikor a többi voxok megegyeznek, minthogy a dekány perli az engedetleneket, mikor ki kellett menni az ítéletből a dekánynak.¹

A szabályzat után egyes ecclesiáinkban alakultak presbiteriumok (domesticum consistoriumok), azonban általánosan még nem ment gyakorlatba. A rendszerben pedig egyáltalán nem volt teljes egység.

Az 1842. évben a verespataki eklézsia számára egy külön

---

¹ Az érdekes szervező szabályzat az értelmesebb öreg kort kívánja a presbiteriumba juttatni, tehát a szellem a nevezetnek megfelel.

Sajátságos, de a falu lélektana szempontjából jellegzetes, hogy a jelölés *családok* szerint történik. Az egyház szempontjából jelentős családok tagjai közül.

Igen jellegzetes a Generale Consistoriumban alkalmazott *önkiegészítés* elvének a kebli tanácsnál való érvényesítése.

Jellegzetes, hogy a presbiterre választás élethossziglan történt.

Ma furcsának találjuk, hogy a presbitereket nem az egyházközség közgyűlése választotta, azonban a helyes irányu szervezés nemsokára bekövetkezett.

A magyar unitárius egyház alkotmányának jogtörténeti kifejlődése.

„Igazgatási Terv“ készült, amelyben az elnöklés a domesticus curatort illette.

A pap, mint az eklézsiának lelkipásztora, tagja a Domesticum Consistoriumnak, de sőt első consistor . . . .¹

E korszakból — az elmondottak után — több részletet kiemelni nem kívánok, mert az elvi irányzatok megnyilvánulását tartom hangsúlyozandónak.

IV. Korszak.²

1850—1900—1921.

E korszak küszöbén egyházunkban a konzisztoriális rendszerrel összekapcsolt zsinat-presbiteri rendszer már vázlatosan ki volt képezve.

Az egyházközségekben már meg voltak szervezve a presbiteriumok és az egyházközség a közgyűlésben gyakorolta a hivatelt megillető jogokat.

II. Az egyházkör már alkotmányosan megszervezett testület, de az egyházközségek képviselőket még nem küldenek. A környéki eklézsiákból tagokként a papok, iskolatanítók és gondnokok jelennek meg.

III. A központi szervek:

1. Generale Consistorium = Egyházi Főtanács (Supremum Consistorium).

2. Synodale Consistorium = Zsinati Főtanács.

3. Ügyintéző testület: Repraesentativum Consistorium = Egyházi Képviselő Tanács.

---

¹ Ezeken a kanonokon és az 1851. évig kialakult gyakorlaton épült föl a presbiteriumra vonatkozó szervezeti összeállítás.

² Az előző korszakban a zsinati rendszerből folyó főtanácsokat helyeztem előtérbe.

E korszakban a presbiteri rendszernek megfelelően az egyházközségekben kezdettem és a körökön keresztül jutottam el a Consistoriumokhoz.

Már itt megjegyzem, hogyha mi őszintén akarjuk a presbiteri rendszert életre hívni, akkor az első bátor lépés a papot tartó eklézsiák tagválasztó jogosultságának elismerése. Ez a jogosultság teljesen egyenlő.

Más kérdés az, hogy a közbevetett szervezeteknek — a köröknek — mily mérvben juttatandó tagválasztó jogosultság. A vezetőség hivatalból úgy is tagja a főtanácsnak.

A magyar unitárius egyház alkotmányának jogtörténeti kifejlődése.

E szervezetek vannak ma is, azonban az egyház alkotmányának jelenlegi lényegét csak akkor ismerhetjük meg, ha részletesebben kifejtem azokat az irányelveket, amelyek az 1851—1900-ig tartott codificalást befolyásolták.¹

Az erdélyi református egyházkerületben már az 1830-as években megkezdett szervezeti átalakulás 1872-ben fejeződött be — a *képviselési elv* érvényesítése alapján.

Az együtt lakó unitárius hivek is a szervezet átalakítását a *képviselési elv* hangsúlyozásával kezdték követelni.

a) **Presbiteriumok.**

Az udvarhelyi kör szabatosan megjelölte a követelményt, hogy az egyes eklézsiák az egyházköri közgyűlésre — a hivatalból való tagság helyett — képviselőt, saját maguk választotta képviselőt küldjenek. Ez már a presbiteri szervezet kiépítésének helyes elgondolása volt.

A főhatóság ezen tulmenőleg 1872 évre már az egész egyházi szervezetre kiterjedő javaslatot dolgozott ki, azonban az 1873. évi Főtanács a javaslatból csak az *Egyházközségekre* vonatkozó részt emelte törvényerőre.

Eszerint a presbiterium tagjait a közgyűlés választja *három* évre. A három évet betöltött tagok kilépnek, de újból választhatók.

A presbiteriek az irástudók közül, a koruknál, képességüknél és buzgalmuknál fogva alkalmasabb tagokból választattak.

A presbiterium és a közgyűlés elnökei: a pap és gondnok, akik egyetértve hívják össze a gyűléseket, de egyik elnök szükség szerint magára is hívhat össze közgyűlést és presbiteri gyűlést.²

---

¹ A magyarországi ref. egyházkerületek az önmagukat kiegészítő presbiteriumok helyett a képviselési rendszert 1860-ban hozták be.

Az erdélyi egyházkerület az egyházközségek presbiteriális újjászervezését 1861-ben vitte keresztül.

² Ekkor kilátásba helyeztetett, hogy a Főtanács a 2-od és 3-adfoku képviselőket is megvalósítja. Ez azonban csak lassan ment teljesezésbe.

A sok tárgyalás után az 1899. évi főtanács 6 és 7—1899. jkvi pontok alatt törvényerőre emelte a központi hatóságokra vonatkozó javaslatot s ehhez képest: 1900. évi január 1-ével az E. K. Tanács az újszervezet alapján kezdette meg működését és az Egyházi Főtanács is 1900-ban már az új szervezet alapján ült össze.

b) **Egyházkörök.**

Az 1850—1902. években a partialis synodusnak = a köri közgyűlésnek tagjai:

1. A környékbeli minden pap és mester, a tisztességes nyugalomban (honesta vacantia) levőket is ide értve.

2. A világi rendből mindazon egyházi tanácsosok, kik a környékben laknak. És ezeken kívül a környéki birtokos nemesek.

A tagoknak nem szabad elmulatni a gyűlést, hanem meg kell jelenni. A világi rendbeliekre nincs ugyan büntetés szabva a meg nem jelenésért, de a meg nem jelenő papra 3 frt 50 kr. van vetve. (Kol. főtan, 1699 és tordai főt. 1738.)

A helyes mentség a birság alól mentesített.¹

Az egyházköri gyűlésnek általában tárgya mindaz, ami a környéki vallásos és oktatás ügyet illeti.²

E szerint látjuk, hogy e korban a köri közgyűlésen az egyházközségi képviselőnek alig van valami nyoma, jóllehet az autonómián nyugvó protestáns egyházakban az egyházkör hatáskörének teljes gyakorlása az egyházközségek közigazgatásának jóságával áll szoros kapcsolatban.

Érthető tehát, ha az 1860-as években az egyházkörök szervezésének kérdése is különböző formában felszínre került. Az 1872. évben elkészült javaslat egyik készítője arról ekként számolt be:

„A képviselői rendszernek mindenütt való behozatala iránt való törekvés már huzamosabb idő óta foglalkoztatja vallásközönsejünket is, amelyből a *képviselő elemi* eddig se hiányoztak.

---

¹ Mikó megjegyzi, hogy az esperes választásakor az eklézsiák képviselői és a felügyelő-gondnok választásakor az eklézsiák gondnokai jelen legyenek, ennek egyéb törvényes alapja még nincsen, mint a 61. és 82. §-ban elé adva van.

A 61. §-ban megemlíti, hogy az udvarhelyi partialis választását az esperesi választásra nézve azért vetette vissza, hogy azon választásba a környéki eklézsiák a Canon szerint nem folytak be. A főtanácsi jegyzőkönyvekben azonban ezt a canont nem találta.

A 82. §-ban a gondnok választásánál megjegyzi, hogy 1836-ban a képviselő Tanácsban az az indítvány tevődött volt, hogy a felügyelő-gondnok választásakor az eklézsiák keblői gondnokai is szózatoljanak. Ez el is fogadtatott és főtanácsra terjesztendőnek határozatott, de hogy a Főtanács ezt az indítványt canonná tette volna, annak nyomát nem találta.

² Mikó a 9. §-ban 1—14 pontok alatt sorolja föl az ide tartozó tárgyakat.

A magyar unitárius egyház alkotmányának jogtörténeti kifejlődése.

Az egyházköri közgyűlés szempontjából pedig azt emelte ki: jelenleg az egyházköri közgyűlésnek tagja minden belső ember, a javaslat szerint pedig csak felváltva lennének tagjai a belső emberek: fele az egyik, másik fele a másik közgyűlésen.¹

Továbbá: jelenleg az eklézsiák az egyházköri közgyűlésekre képviselőket nem küldenek, míg a javaslat szerint mindenik eklézsiának egy képviselő küldésére jogot ad.

A javaslatnak ez a része nem emelkedett jogerőre s ezért a fentebb ismertetett rendszer állott fenn 1902. évig (Főtan. jkv. 107. pont).

Ez időszakra vonatkozóan írja 1885-ben egyik kritikusunk: nekünk úgy tetszik, hogy egyházköri hatóságaink eljárásában több a ceremoniale, mint a közigazgatás. Szükség van arra is, de mi a másikkal együtt akarjuk: a jó szertartást a jó ügytartással.²

Az 1902. évi törvény nagyban és egészben e kívánság valóra váltását lehetővé tette.³

---

¹ A tervezet így hangzott:

Az egyházköri közgyűlésnek tagjai:

a) A környéki esperes, felügyelő gondokok és jegyző;

b) A környékben lakó egyházi tanácsosok;

c) A belső emberek fele; felváltva egyszer a pap, máskor az iskolamester, még pedig úgy rendezve, hogy az eklézsiák feléből mindig a papok, másik feléből az iskolamesterek;

d) Minden eklézsiának egy képviselője, kit választ az eklézsia közgyűlése a *presbyterek* közül. A képviselők választatnak egy rendes egyházköri közgyűlésre, de megbízatásuk az azon évben tartandó rendkívüli egyházköri közgyűlésre is kiterjed.

E javaslatnak a c) pontja egészen furcsa elgondolás még a mi szegényes viszonyaink között is.

A d) pont alatti képviselet nagyon bátortalan kezdeményezés. De egészen szokatlan az a megszorítás, hogy a közgyűlés a köri képviselőt csak a presbyterek közül választhatta volna. Ha a közgyűlés választ, akkor minden tag figyelembe jöhet. Más, ha presbyterium küldi ki 1—2 tagját!

² K. M. 1885. XX. f. 109. s. köv. lap.

³ Az én nézőpontom szerint, amint ezt már említém, a presbiteriális rendszer a legkönnyebben az egyházkörökben lett volna teljességgel életre-hívható és kipróbálható. Sajnos, a mi szegényes viszonyaink között, vagy a köri (helyi) vezetők téves állásfoglalása folytán ezirányban nem volt elég hatékony az erőfeszítés.

Szerintem az egyházkör feladata a helyi érdekek figyelembe vételével az egyházközségek intenzív belélettének az irányítása. Ide kell koncentrálni a kör

A magyar unitárius egyház alkotmányának jogtörténeti kifejlődése.

c) A consistoriumok.

Már jeleztem, hogy e korszak elején (1850) a főhatóságok (központi szervek) egymáshoz való viszonyukban a történeti fejlődés eredményében már ki voltak alakulva, azonban a zsinati és consistorialis rendszer erőteljes érvényesülése folytán a Generale Consistorium és Synodale Consistorium a hivatalból való tagokon kívül az *önkiegészítés* alapján voltak megszervezve.

A dolog természete szerint ez nem is lehetett másképp, mert az egyházközségi képviselőlet még az egyházköri közgyűlésben sem érvényesülvén, annál kevésbé lehetett a presbyterialis szervezet tovább fejlesztéséről és a Generale Consistoriumban való érvényesüléséről beszélni.

A reformatio folytán keletkezett történelmi egyházak a hitelvi kérdéseket és az egyház szempontjából annyira fontos iskolaügyeket a zsinatban intézték. Az egész egyház irányítása a Zsinatokon, majd a világi elem részvétele után az Egyházi Főtanácsokon történt.

Az évenként egyszer-kétszer összeülő Consistorium Generale et Synodale ügyvitele a jelzett testületek nevében a Repräsentativum Consistorium útján történvén, e permanensen tevékenykedő testület tagjai nem lehettek mások, mint az *önkiegészítés* útján megszervezett Consistorium Generale kiválasztott tagjai.

Magától értetődő tehát, ha az egyházkörök a Repräsentativum Consistoriumba beküldhettek képviselőt.

Már most az egyházközségekre és egyházköri közgyűlésre nézve hangoztatott „képviselői elv” figyelembe vétele mellett készített 1873. évi tervezet az Egyházi Főtanács és Zsinati Főtanács alkotmányos összeállítását akként tervezte, hogy

1. a zsinati és egyházi főtanács elnökei: a püspök és főgondnok.

2. Tagok :

a) Hivatalból : az esperesek és egyházkörményi jegyzők, egyházkörményi és iskolai felügyelő-gondnokok és rendes tanárok.

---

vezetésre hivatott híveink tevékenységét s akkor az egyházközségi autonómia megsértése nélkül is az egyházi belmisszió kérdése jobban megvalósítható. Az „egyakaraton álló” egyházkör ebben az irányban egyházi szempontból valóban nagyot művelhetne. Ezúton a központi irányítás súlypontja az egyházkörökbe helyeződne át s ez volna a belmisszió szempontjából az egészséges fejlődés.

A magyar unitárius egyház alkotmányának jogtörténeti kifejlődése,

b) Választás (önkiegészítés) útján 55 egyházi tanácsos, ki-
ket a főtanács a két elnök egyetértve tett előterjesztésére titkos
szavazattal általános szótöbbséggel választ.

c) Egyházkörnyéki képviselőket a körök választották volna :

a) a miklósvári kör	--- --- ---	egy	egyházi és egy	világi,
b) a f. fejeéri kör	--- --- ---	egy	„ és egy	„
c) az udvarhelyi kör	--- --- ---	két	„ és két	„
d) a kereszturi kör	--- --- ---	három	„ és három	„
e) a marosi kör	--- --- ---	két	„ és két	„
f) a küküllői kör	--- --- ---	egy	„ és egy	„
g) az aranyos-tordai kör	--- ---	két	„ és két	„
h) a kolozsdoakói kör	--- ---	egy	„ és egy	„

képviselőt.

i) A kolozsvári eklézsia két és a tordai eklézsia két képviselő
küldésére lett volna jogosult.

Ez a szervezeti beosztás az alkotmányos szervezet tekintete-
tében teljesen azonos Egyházi Főtanácsra és Zsinati Főtanácsra
egységesen érvényesült volna.

A Képviselő Tanácsban a kör képvisellete csak közvetett
formában: az esperes útján jött volna létre.

A választott tagokat e javaslat szerint is a Főtanács választotta volna a *Kolozsvárt* lakó egyházi tanácsosok közül.¹

E javaslatot azért tartottam részletesen ismertetőnek,
hogy pontos összehasonlítást tehesünk az 1899. évben 6. és 7.
jki szám alatt keresztülvitt reform lényegével.

A református egyház egyházkerületi, zsinati és conventi szer-
vezetével és a magyar lutheránus egyház egyházkerületi és egye-
temes közgyűlési szervezetével szemben, a továbbiak kellő meg-
érthetése okából, szükségesnek tartom kiemelni, hogy az unitá-
rius egyházban az egyházközségek csekély számára és a hívek
lélekszámának aránylagosan csekély voltára tekintettel három és
fél évszázad alatt nem mutatkozott szükségesnek, hogy az egy-
házi ügyeket intéző Egyházi Főtanácstól (Generale Consistorium)
eltérő szervezetű zsinat (Synodale Consistorium) szerveztessék.

¹ A multban is az utazás nehézségei és a szegénység épügy befolyásol-
ták egyházi szervezeteink lendületes működését, mint most.

Érthető, ha a kolozsváriak által akarták a határozatképességet biztosí-
tani. Akkor nem volt bizalmi válság!

A magyar unitárius egyház alkotmányának jogtörténeti kifejlődése.

A világ egyetlen unitárius püspöke alá tartozó magyar unitáriusok egyházalkotmánya a Generale Consistorium és Synodale Consistorium szervezetét — amint a részletekből láthatjuk — kezdettől fogva azonos *szervezetű* testületként állította be. A mi hiveink számához képest nem volt lehetséges, hogy kellő tevékenységre alkalmas külön Főtanácsot és megint más személyekből álló és lényegesen eltérő hatáskörű zsinati Főtanácsot szervezzünk. De a számszerű lehetőség mellett, a canonok rendelkezésein keresztül ítélve meg a fejleményeket, nem hagyhatom megemlítés nélkül, hogy mi az önkiegészítés elve dacára a demokratikus kiválasztódásnak a lehető legszélesebb keretben kívántunk teret biztosítani, ellenben a külön megszervezhető s kétségtelenül magasabb testületet képező zsinatra a főtanácsstagokon kívül nem lett volna mindig elégséges emberünk.

A szervezeti azonosság mellett a hatásköri megszabásában jelentkezik a két testület közötti különbség.

E tétel helytállósága szempontjából az egyháztörténeti adatokra utalok.

A zsinat egyházunkban a *legszélesebb hatáskörű testület* volt.

A zsinat fogalmilag magában foglalja a Főtanács (Generale Consistorium) teendőit is, de mindazok a tárgyak, amelyek szigoruan a zsinat hatáskörébe *nem* tartoznak, elhagyhatók.

Ilyen értelemben idézem Mikó eme meghatározását: zsinatot magára főtanács nélkül gondolni sem lehet, de én ezzel szemben kimutattam, hogy zsinatot lehet tartani kizárólag: püspök s főgondnok választása, illetve papszentelés céljából is.¹

E két fő testület hatáskörének közelebbi részleteit a jelenlegi állapotot szabályozó egyházalkotmány tünteti föl.

Az eddig ismertetett szabályokat és az 1902. évig végrehajtott szervezkedést a Főtanács (107—1902. jkvi szám a.) egybefoglaltatta s ez az összefoglalás tárja elénk rendszeres egységben az Unitárius Egyház jelenlegi alkotmányát.²

¹ Lásd munkám III. kötet. 185—180 lapjain.

A zsinatról az 1751. évi Instructió rendelkezik a legrészletesebb aprólékosságokkal. A zsinatok ügyrendjét az 1760. évi szabályzat tartalmazza: *Aecuda in Synodis*.

² 1—136. §. = egyházközségek; 137—199 §. = egyházkörök; 200—213 §. = Egyházi Főtanács; 214—222 §. = Zsinati Főtanács; 223—233 §. = E.

A magyar unitárius egyház alkotmányának jogtörténeti kifejlődése.

Ezen az egységes szövegen azóta igen lényeges változtatások történtek, azonban ezeket a módosításokat csak a törvénygyűjteményem tárja elénk.¹

E vázlatos rendszerbe foglalással azt az irányt akartam szemléltetni, amely egyházalkotmányunk fejlődésében jelentkezett. A mai állapotok által követelt irányt be kell kapcsolni a múltba, mert szerves továbbfejlődés nélkül maradandót alkotni nem lehetett volna és nem lehet ma se.

Minden radikális kísérletből vissza kellett térni a megszakadt fejlődéshez. Ez a mi helyzetünk is.

A jogtörténeti előzmények után most már élesen szembe lehet állítani a reformatio által az egyházalkotmány alapjául hirdetett presbiteriális rendszert — az állampolitika szótárából kölcsönvett „képviselő” rendszerével.

Az egyházi életben az egyházközséggé szerveződött hívek a presbiteri intézmény által kívánják az egyház ügyeit intézni. Itt az egyházközség képviselője a lényeges.

Képviselő Tanács, Egyházi tisztviselők; 244—247 §. = Püspök; 248—250 §. = Főgondnok; 251—252 §. = Egyházi főjegyző; 253—254 §. = Egyházi közügyigazgató; 255—273 §. = Egyházi titkár; 274—281 §. = Egyházi pénztáros; 282—283 §. = Ellenőr; 284—290 §. = Számvevő, 291—297 §. = Jogtanácsos; 298—306 §. = Jóságigazgató; 307 §. = Az egyházi törvényekkel ellenkező minden korábbi törvény, rendelet és jogszokás hatályon kívül helyezettek.

¹ Nem lehet elég nyomatékosan hangsúlyozni, hogy a mi egyházunkban egyesek évtizedek óta a központi igazgatási szervben: az E. K. Tanácsban és Főtanácsban keresik a hibát, holott az egyházi élet bajait a belmissio keretében kellett volna gyógyítani. Aki a falusi életviszonyokat közelről ismeri, az tudja, hogy a protestáns egyházakban a vezetők és a nép között oly eltávolodás történt, amit állandó alkotmányos panaszokkal nem lehetett kitölteni. A hivatásos vezető nem a szervezeti panaszok által kívánt változtatások útján juthatott és juthat a nép megváltozott érzelmi világához, hanem a lelki életben nélkülözhetetlen kapcsolat révén. Ebben az irányban már régen az egyháztársadalmi intézmények, a szórványgondozás, belmiszsiói munka és a helyi érdekek hatékony istápolása utjára kellett volna lépni s az állandó alkotmányészmények helyett ebben az irányban kellett volna egyakaraton levő egyházi szellemet s nem csupán sérelmi szempontokban kimerülő körű szellemet teremteni.

A szervezeti törvény revíziója tehát önmagában — akármily megoldást juttat is törvényerőre — nem sokat fog érni. Új érzelmi világot, új szellemet kell teremteni s akkor a rossz törvények is alkalmas keretnek bizonyulnak a tartalmas egyházi élet valóra váltására. A helyzet nehézségét mindig elismertem s most is elismerem.

A magyar unitárius egyház alkotmányának jogtörténeti kifejlődése.

A politikában az egyéni jogokat élvező polgárok a saját képviselőket tartják fontosnak, az érdekképviselőt ujjabb árnyalásában.

Az 1848-as évek után a protestáns egyházakban, szerintem, tévesen választották jelszónak a „*képviselő*” elvét, hisz három és fél évszázad óta vajudott, a politikai berendezkedés következtében —, a presbiteri elv és presbiteri rendszer valóra válása.

Ebből a szempontból azután jellegzetes, hogy az erdélyi református egyház jogtörténeti fejlődésének folyamányaként külön fenntartásokkal élt az 1904—7. évi egységes református törvénykönyv intézkedéseivel szemben.

E törvény keletkezése rendjén az is kiütközött, hogy a tiszántuli kerület is a másik három kerülettől eltérő szabályok szerint élt.¹

Ezekkel kapcsolatban Kun B. a presbiteri és consistoriális kormányzás egybevetése után ezt mondja: *teljesen* zsinatpresbiteri *rendszerü*-nek a magyar református egyház alkotmányát épügy nem lehet mondani, mint az *erdélyi* egyházkerület alkotmányát. De még kevésbé lehet azt állítani, hogy az erdélyi egyházalkotmány képviselői volna.

Azonban az kétségtelen, hogy *mindkét* egyházalkotmány alapján *képviselői* és pedig zsinatpresbiteri *elvek* szerint van felépítve.

Kun azonban helyesen tanítja: a képviselői és a zsinatpresbiteri *elv* egymással nem ellentétesek, bizonyos értelemben egymást fedő fogalmak, *bár semmi* esetre se ugyanazon jelentésűek (221. l.).

Ezeket azért tartottam szükségesnek kiemelni, hogy a mi törvényünk sehol se juttatja kifejezésre az alkotmány alaprendszerét, alapelvét.

A református 1904—7. évi alkotmánytörvény 2. §-a kifejezetten ezt mondja: A magyarországi református egyház zsinatpresbiteri elvek szerint igazgatja és kormányozza magát.

---

¹ Lásd részletesen Kun B.: A magyar református egyházalkotmány. Debrecen, 1908. Fennebb reámutattam a Komjáti kanonok és a Gelei Katona István által szerkesztett Canonok területi hatályára, amelynek következményei századok mulva is jelentkeznek.

A magyar unitárius egyház alkotmányának jogtörténeti kifejlődése.

A 8. §. azután az erdélyi egyházkerület részére: a többszázados különállás folytán kifejlett alkotmányos szervezetet érintetlenül hagyta és részére fenntartotta, hogy „alkotmányát jövőben is a *képviselési* rendszer elveivel összhangzóan tovább fejleszthesse . . .”

A trianoni állapotok folytán a tiszántuli és erdélyi egyházkerületek egy imperium alá jutván, egyházalkotmányukat közösen készítették el. A kezemben levő tervezet 2. §-a szerint: a romániai magyar református egyház magát a zsinatpresbiteri elvek szerint kormányozza.

A 4. §-ban már így: ügyeit a jelen egyházi törvényben megállapított fokozatos *képviselő* testületek . . . intézik . . .!

A fentiek után elvileg ez lett volna helyes: a presbiteriális rendszernek megfelelő *fokozatos* testületek . . . intézik . . .!

Az unitárius egyház jogtörténeti anyaga alapján én se állapíthatok meg mást, mint ami a fentebbiekből kilátszik, hogy az unitárius egyház, mint a reformatio egyik eredménye, a presbiteri elvet alkotmányának alapjául elfogadta, de a kor viszonyai szerint az egyház alkotmánya kezdetben mégis csak zsinat-consistoriális rendszerű volt és a kimutatott fejlődés eredményében jutott el: a zsinatpresbiteri rendszerig.

A magyar unitárius egyház jelenlegi alkotmányát a zsinatpresbiteri elven felépült alkotmánynak kell minősíteni.

A zsinatpresbiteri rendszer, az ismertetett fejlődés szerint, lényegileg a zsinati rendszerben csúcsosodott ki a presbiteriumok nélkül. Ennek fejlődését nem a községek presbiteriumaiból kiindult fokozatos testületek irányították, hanem az önmagát kiegészített Főtanács (Supremum Consistorium) döntött és cselekedett.

A zsinatokon kezdetben a papság irányította a hiveket, holott a protestáns alkotmányok a világi elem paritásos befolyását igénylik. A vegyes főtanácsban ez vált valóra. A zsinati unitáriusság, az egyházzal szemben felelősségének magaslatán állva, határozott és cselekedett mindig.

A presbiteri elv szabatos és teljes érvényesülése nálunk csak 1848 után kezdődvén, annak befejezéshez jutásáig még hosszú ut van. A presbiteriális elv gyakorlati kiépítése után beszélhetünk csak majd a presbiter-zsinati rendszer megvalósulásáról.

A magyar unitárius egyház alkotmányának jogtörténeti kifejlődése.

Mindaddig a fejedelmi egyház-kormányzásra hivatott consistoriális rendszert a presbiteriális szervezkedés keretében is meg kell, hogy tartsuk az autonomicus egyházszervezet irányítására évszázados multja szerint bevált intézményként.

Én tanulmányaim rendjén arra a meggyőződésre jutottam, hogy az egyházi szellem felébresztése, kifejlesztése és megerősítése a helyi egyházközség és a helyi viszonyok összefogó irányítására hivatott egyházkör feladata. Az egyházközség belmissziós életét ma már a pap irányításával a presbiterium és az egyháztársadalmi intézmények kell, hogy valóra váltsák. Az esperesi hatalom a demokratikus elem kulturális kifejlődése folytán a közgyűléssel megosztva lehet az egyházköri élet hatékony tényezője.¹

A helyi feladatok egyakaraton való szellemben leendő megoldása fölöslegessé teszi annak a kívánását, hogy az adminisztrációs központi egyházszervezet foglalkozzék a helyi szervezet munkásságának ébrentartásával.

A presbiter-zsinati rendszerben az alsóbb szervek lényegében csak az elvi megállapításokat kívánják létrehozni. Az elvi megállapítások után a gyakorlati megvalósítás a helyi szervezet feladata.

Az egyházban a demokratikus elvek helyett a presbiteri rendszer gyakorlati megvalósításán van a hangsúly s csakis ez-

¹ Soha még egy kis faj nem volt annyira reáutalva vezetőinek gazdasági irányítására, mint a kultúra magas fokára jutott, de elszegényesítésre kárhoztott székelység. Ma a falu vezetői nemcsak az erkölcsi értékek megőrzését, hanem a gazdasági életben való eligazítást is kell, hogy vállalják.

² Lothrop Stoddard művéből ldézem: „Democratia abban az alakban, amint azt napjainkban szakadatlan idealizálják, a földi boldogságnak tulrajzolt képe; arra izgatja a kiseszüit, hogy reméljen az emberi lények lehetetlen egy-szintre hozásában. A legtöbb, amit becsületesen hihetünk, hogy elérhető az *alkalomnak* tisztességes egyszintrehozása, de minden lépés . . . mind élesebben hozza napvilágra az átöröklésnek azokat az alapvető *egyenlőtlenségeit*, amelyeket semmiféle környezeti öröklődés meg nem javíthat. Így az elégedetlenség a lehangosabb azokban, akik a legkevesebb képesek arra, hogy megragadják az alkalmat, amikor azt nyújtják nekik”. (Lázadás a civilisatio ellen).

Le Bon szerint: A népek fejlődését eldöntő morális erők hosszú örökösödési halmozódásnak során alakultak.

Nem a berendezkedések adják a lelkek értékét, hanem a lelkek kvalitása a berendezkedéseket! (Új idők Psychológiája).

A magyar unitárius egyház alkotmányának jogtörténeti kifejlődése.

alapon fog a protestáns presbiter-zsinati rendszer lényegében megnyilatkozni.

A lengyeleken keresztül adoptált consistoriális rendszer a letűnt három évszáz zavaros állapotai között feladatát megoldotta és a közös érdekek erőteljes érvényesítésére való hivatottsága ma se csökkent. Ez a hatáskör azonban a helyi szervek feladatkörébe tartozó apróbb kérdésektől mentesítendő és az élet kívánalmaihoz mérten az egyházkör lesz megerősítendő.

A mindennapi élethez való alkalmazkodásban rejlik a jövőre való képesség conserválása és a megélhetésre való alkalmatosság beigazolása. A letűnt századok élet-halál küzdelmeire gondolva, a mostani nehéz időkben a szervezet reformja keretében is bizonyítsuk be a megélhetésre való képességünket.

Jegyezzük meg és folyton ismételjük, hogy csak az a közület, csak az a szervezet, csak az a faj él, amely a szükséges és nélkülözhetetlen erőt nem pazarolja és nem másoktól várja, hanem azt ön maga emésztésével ön maga termeli ki. Ez a kis egyházak és fajok egyetlen biztos történelmi útja.

Dr. Tóth György.

I R O D A L O M.

A Kolozsvári Unitárius Kollégium Értesítője az 1931—32 isk. évről. Közli: Gálffy Zsigmond igazgató. 8-ad rét 38 old. Grafik Rekord.

Az értesítő román és magyar nyelven, gondos egybeállításban közli a főgimn. és elemi iskola egy évi történetét, felölelve röviden a lényegét, de nem mellőzve a jelentős eseményeket. Az előljáróság örvendetesen kibővült, amennyiben az 1931 évi Főtanács *Dr. Gál Kelemen* tb. igazgatót és *Dr. Gyergyai Árpád* orvost isk. felügyelő gondnokokká választotta. Mind a kettőnek közismert neve, egyénisége és vallásos buzgótsága kellő biztosíték arra, hogy ezen új állásukban az intézet sorsát a jövőre is szívükön hordozzák s régi, jó hírnevének az előmozdítását munkálják. Az értesítő lendületes szavakban emlékezik meg, két nyugalomba vonult tanárról: a *Dr. Gál Kelemen* történelmi egyéniségéről és *Vass Domokos* pontos és lelkiismeretes tanári működéséről. Majd kegyeletes megemlékezésben méltatja *Dr. Kiss Ernő* tanári és irodalmi működését, aki 1929-ben ment nyugalomba s aki 1931 nov. 8-án hirtelen elhunyt.

A tanulók egészségi állapota és magaviselete jó volt. Vallásos nevelésükről a rendes tanórákon kívül is gondoskodtak. Sikerült rajz- és kézimunka kiállítást és tornaversenyt rendeztek. Volt egy 25 éves érettségi találkozó is, amelyet éppen Gálffy igazgató hívott egybe s elhatározták, hogy személyenkint legalább 500 leu hozzájárulással isk. alapot létesítsenek. Bakkalaureátusi vizsgára 34 tanuló állott, akik közül sikerrel vizsgázott 28, ami 82'35⁰/₀-nak felel meg. *Józan Miklós* püspöki vikárius 50.000 leus alapítványt tett szülei emlékére. A főgimn. tanulók száma 220 volt, akik közül 165 unitárius. Ezekon kívül az internátusban laktak teol. akadémiai, egyetemi és felső keresk. isk. hallgatók. A leány-otthon növendékei is a főgimn. konviktusból étkeztek. Kon-